

Лежень

Ольга Мак

Жив собі колись один чоловік із трьома синами. Два старших були парубки як парубки — і розумні й робучі. А третій був, хоч і дуже доброго серця, та такий ледачий, що цілими днями вилежувався як не на печі, то десь у садочку в холодочку. І за це прозвали його люди Лежнем.

От прожив батько, скільки йому там судилося прожити, та й умер. Лишилося по ньому чимало поля і багато худоби. Стали тоді старші брати між собою радитися, як би то Лежня обхитрувати.

— Поля йому однаково не потрібно, бо він на ньому працювати не буде, — кажуть. — А з худобою ми його підведемо.

Порадилися добре, а тоді й кажуть Лежневі:

— Слухай, Лежню, зробімо так: хай кожен із нас поробить загороди. Як ітиме худоба з пасовиська додому, то скільки в чию загороду зайде, стільки й буде. Пристаєш на таке?

— Пристаю, — каже, Лежень. — Хай буде по-вашому, братіки.

От старші брати й узялися загорожі городити, та все просторі, та з тесаних дощок, а в тих загорожах ще й хліви та стайні ставити. Працюють з ранку до ночі, аж їм руки опадають, а Лежень — нічого. Лежить собі на травичці в холодку й посвистує.

— Гей, Лежню, — кажуть йому люди, — ти чому загород не будуєш? Куди ж твоя частка худоби має прийти?

— А кудись уже прийде, — відповідає позіхаючи Лежень. — Ще встигну.

Коли ж прийшов уже день худобу ділити, встав Лежень, пішов навиривав куців лободи, дикого проса і всякого іншого хабаззя та й натикав у дворі. А худоба, хоч і напаслася за день, та ввечері, повертаючи додому, проминула тесані загорожі й стайні старших братів, і вся посунула на Лежневі бур'яни.

Старші брати аж волосся на собі рвуть, аж плачуть з досади, та що зробиш? Самі ж таке придумали. Пропало!

А й Лежень зажурився. Як подивився на ту всю худобу, то лишень потилицю почував.

— Це ж, — каже, — її й нагодувати треба, й напоїти, й корів подоїти, а коли ж я тоді лежатиму?

Зайняв усю череду вигнав на ярмарок та й попродав. Набрав грошей повну пазуху і знову журиться:

— Це ж гроші треба ховати та стерегти, щоб хто не вкрав, а коли ж я спати буду?

От подумав він, подумав, пішов і купив лантух^[1] ладану. Виліз із тим лантухом на високу гору, підпалив ладан, а сам став на коліна й молиться.

— Дякую, — каже, — Тобі, Боже, що Ти мене з клопоту визволив.

А дим з ладану пішов та й пішов угору аж до неба. На те спускається янгол на

золотих крилах і каже:

— Дійшла твоя молитва, Лежню, до Господа, і Він оце послав мене спитати, чого ти собі бажаєш?

Знову пошкріб Лежень потилицю й відповідає:

— Та я сам собі нічого не бажаю, тільки лежати і спати. Але як мені лежати і спати, коли мої бідні брати з горя плачуть і волосся на собі рвуть? То я хіба хотів би таку сопілочку, щоб, як у неї заграє, то всякий, хто мене почув би, веселився б і танцював.

— Добре, — каже янгол, — ось тобі така сопілка!

Дав Лежневі сопілку, а сам полетів знову на небо. Прийшов Лежень додому і застав братів сумних та зажурених.

— Не журіться, братці, — каже, — я вам зараз на сопілці заграю.

Та й вийняв сопілку і заграє.

Як лишень брати почули сопілку, та як схопляться, та як зарегочуть, як візьмуться в боки, як вдарять навприсядки! А Лежень і собі за ними — аж стіни трясуться! Та приплескують, та приказують, та регочуть, та витанцьовують, аж поки попадали з утоми й поснули на долівці. На другий день знову те саме і на третій день.

Та якось, як Лежневі вже обридло грати, схаменулися й кажуть:

— Що ж це ми виспівуємо та витанцьовуємо, а поле неоране стоїть. Треба в сусідів волів на відробіток позичити й собі поле зорати та засіяти.

От позичили вони пару волів, узяли плуга і поїхали в поле, а Лежня залишили вдома, бо він ще спав. Приїхали до свого лану, перехрестилися, старший брат узявся за чепіги, а середущий волів за налигач [\[2\]](#) і почали орати. Та не встигли ще й половини гонів пройти, як надбіг Лежень.

— Боже помагай, братці! — кричить. — Я трохи заспав, але зараз вам заграю, щоб робота веселіше йшла.

Та брати, як лишень почули сопілку, враз і про роботу забули. Покинули волів і плуга, а вдарили такого тропака, що в них з-під ніг лишень грудки землі на всі сторони посипалися. Та хоч би ж то самі брати, а то й воли, наче показалися: поспиналися на задні ноги, скинули ярмо, позакандзюблювали хвости і давай вибрикувати, наче козли! Сопілка грає, брати виспівують та навприсяди чешуть, воли через голови перекидаються і вже не ревуть, а іржать кінськими голосами та хвостами вимахують на всі боки, і навіть плуг підскакує. Так веселилися до самого смерку й однієї борозни не скінчили.

Вертаються додому, брати під рукавами втирають, воли з ніг падають, плуг ледве волочиться за ними, а поле, як було неоране, так і лишилося.

На другий день те саме, на третій знову.

Прийшла неділя, брати з церкви вернулися, посідали на призьбі та й знову журяться.

— Не буде, — кажуть, — через того Лежня діла. Вже скільки сусідам за волів винні, а ще й однієї борозни не доорали, та й не дооремо. Що ж його у світі Божому робити?

Подумали, подумали, а тоді старший брат і каже:

— Треба нам тікати. Як утечемо в якесь інше село, то наймемося до роботи, заробимо хліба й грошей.

— Добре, — каже середущий брат, — складаймо ж у мішок, що нам буде потрібно, та й тікаймо, поки Лежня не видно.

А Лежень тим часом по другий бік тину в бур'яні лежав і все чув.

Поклали брати в мішок дві хлібини, добрий шмат сала, в'язанку цибулі, чисті сорочки і ще там щось, що було потрібне, і мішок зав'язали.

— Тепер же, — каже старший брат, — вийдемо на вулицю та подивимося, чи де нашого Лежня лиха година не наднесла.

Побігли вони виглядати, а Лежень тим часом вискочив, усе з мішка повитягав, позакидав за тин, а вліз у середину сам, зав'язався і сидить нишком.

Поприбігали брати і кажуть:

— Не видно ніде. Хапаймо ж цей мішок і тікаймо чимдуж!

Завдав один брат мішок на плечі другому, та й побігли. Біжать вони, біжать, а тоді той брат, який ніс мішка, й каже:

— Та й важкий цей міх — наче в нього глини хто накидав! Бери-но, брате, ти його, бо мені вже несила.

Взяв другий брат мішка на плечі — справді важкий. Але нема часу роздумувати — побігли далі. Та так, то один брат понесе, то другий, і все тікають.

Відбігли вже кілька гонів од села, а Лежень у мішку озивається тихеньким голосом:

— Братці, братці, підожді-і-іть!..

— Бий же тебе нечиста сила! — розсердилися брати. — Таки побачив! Тікаймо ж дужче!

А Лежень знову з мішка вже голосніше:

— Братці, братці, підожді-і-і-ть!..

— Ой, чуєш? — каже один брат до другого. — Він уже нас наздоганяє! Біжімо ще дужче!

Та й побігли ще скоріше.

А Лежень вже на повний голос:

— Братці, братці, підожді-і-і-ть!..

А брати вже із сили вибилися, вже духу їм нестасє, та й геп мішком об землю!

— Ой помалу-малу, братіки, бо я дуже забився! — озивається Лежень із мішка.

— То ти тут?

— Та тут. Куди ж би мав подітися? Я вас, братіки, у біді не покину.

— Ти такий-сякий! — лаються брати. — Та бодай тобі сей та той! І де тебе лихо взяло на наші голови?!

Та Лежень — ані гадки! Вийняв свою сопілку й заграє. Брати відразу й гнів забули та з танцями й піснями разом додому вернулися.

Каже Лежень:

— Надвередили ви мені, братіки, поперек, як мною об землю гепнули. Піду ж я в солону вилежатися хоч нічку, а взавтра знову вам гратиму.

І пішов у клуню, заліз у солом у відразу захропів. А брати посідали і знову журились:

— Зведе нас Лежень зі світу тією сопілкою, з торбами пустить. Що його робити?

— Знаєш, що? — каже один брат. — Візьмімо вкрадімо ту сопілку від Лежня та й укинємо її в річку.

— Оце ти добре придумав! — озвався другий брат. — Так і зробимо!

Пішли вони потихеньку у клуню, взяли сопілку й укинули в річку. А вода в річці бистра та глибока, підхопила відразу сопілку, закрутила нею та й понесла у безвісти.

Прокинувся рано Лежень — та зараз до сопілки, а сопілки, нема. Він сюди, він туди — нема! Сів він і заплакав з горя.

Аж тут знову прилітає янгол і питає:

— Чого ти, Лежню, плачеш?

— Як же мені не плакати, — каже Лежень, — коли моя сопілка пропала. На чому ж я тепер гратиму і як своїх братів звеселятиму?

А янгол йому на те:

— Не журися, Лежню, ось тобі інша сопілка, ще краща від тамтої. У цю лишень раз подмеш та й за пояс заткнеш, а вона тобі сама гратиме, аж поки сонце зайде.

— Оце добре! — зрадів Лежень. — Як її не треба і в руках тримати, то я зможу зручніше лежати, руки під голову заклавши. А ногами дригати також можна і лежачи.

Ледве взяв ту сопілку, ледве в неї подув, ледве за пояс заткнув, та як схопиться з солами!

— Оце диво! — кричить. — Так у мене руки до роботи засвербіли, наче їх хто кропивою попик!

Та мерщій розсунену солом у поправляє, та підгрібає, та підмітає! А тоді вскочив у повітку, вхопив сокиру, дров нарубав і поніс до хати в печі розпалювати.

— Братці, — будить братів, — а вставайте мерщій, та берімося до роботи, бо в мене руки аж пашать до діла!

Дивом великим здивувалися брати, та не мали часу дивуватися, бо і їх від сопілки така хіть до праці взяла, що в хаті все ходором заходило: один воду носить, другий кашу вимішує, третій замітає. У сусідів ще й до ранньої молитви не ставали, а брати вже помолилися, вже й посідали, вже й ложки помили та в поле зібралися. Та все скоренько, та все підбігцем!

Знову позичили волів, на цей раз аж дві пари, і рушили. Сопілка грає, брати підспівують, а воли, наче й не воли, а якісь заводські жеребці, шиї повигинали і чвалом-чвалом, ледве брати за ними вспівають.

Приїхали на своє поле і стали орати. Та як орати! Ще інший господар один раз плугом не обернув, л брати вже — сім. Ще інший господар і сім разів не обернув, а брати вже кінчають. Лежень сам у борону впрягся, боронує і кричить.

— А поганяйте-но там, братці, волів, бо мене сила розпирає!

Та волів і поганяти не треба — біжать самі, наче рисі, і плуг, як увійде в землю, то так борозну відріже, мов ножем.

Чи там інші господарі половину лану зорали, чи ні а брати вже й зорали, вже й заборонували, вже й засіяли й заволочили, та ще й сусідам допомогли.

І так з того дня пішло: як лишень Лежень до сходу сонця в сопілочку подме, то під братами наче земля загориться. Кожен за десятьох справляється, та при роботі і співають, і жартують, й інших заохочують. За літо відробили за позичені воли та ще й на заробітки ходили. А люди наймали їх наввипередки, бо кожен брат за один день лан вижав і снопи пов'язав і в копи поскладав. А як стали втрюх, то за день стирту збіжжя змолотили. От які робітники були!

Та так вже й грошей заробили й худібку придбали, а восени стали ліс рубати. Як вони вже там рубали, так рубали, та одного дня десь Лежень при роботі загубив сопілку. Похопилися вже, як увечері додому вернулися.

Зажурилися старші брати.

— Це ж, — кажуть, — без тієї сопілки наш Лежень знову лежнем лежатиме.

Коли ж ні! На другий день удосвіта чують — а Лежень уже по хаті товчеться, та щось робить, та ще и пісеньку веселу мугикає.

— Що ж це ти, Лежню? — дивуються брати. — І сопілки не чути, а ти роботою зайнятий?

— Е-е, братці! — відповідає Лежень. — Ви мене тепер і мотузком не прив'яжете лежати. Звик я до роботи. А хто робити звичний, тому й музики для заохоти не треба — робота сама веселить.

[1] Лантух — великий мішок.

[2] Волів водять за налигач — за шнурок, який зашморгують за роги.